

УДК 811.111'276.6:796

DOI 10.18524/2410-3373.2024.27.315670

Гергана ПЕТКОВА*Медицински университет**Пловдив, България***Gergana PETKOVA***Medical University**Plovdiv, Bulgaria***Георги УЗУНОВ***Медицински университет**Пловдив, България***Georgi UZUNOV***Medical University**Plovdiv, Bulgaria*

**РОДОВИ ВРЪЗКИ НА БЪЛГАРСКИЯ
АНТРОПОНИМИКОН С
ЛИЧНОИМЕННАТА СИСТЕМА НА
ДРЕВЕН РИМ ИЛИ ЗА
БЪЛГАРСКИТЕ ЛИЧНИ ИМЕНА,
ИЗВЕДЕНИ ОТ РИМСКО РОДОВО
ИМЕ**

**GENERIC RELATIONSHIP BETWEEN
BULGARIAN ANTHROPONYMICON
AND THE NAME SYSTEM OF
ANCIENT ROME OR THE LINK
EXISTING BETWEEN BULGARIAN
PERSONAL NAMES AND ROMAN
GENTILE NAMES**

ABSTRACT

Introduction. *The fact that almost all contemporary European countries used to be part of the Roman Empire in the ancient past the question at what extend the culture and the way of living have affected the peoples in the different Provinces arises. Traces are observed in many layers – even in the field of onomastics and the patterns of naming.*

The purpose of the present paper is to establish the list of Bulgarian personal names derived from a Roman gentile name as well as to classify them in accordance with the basic lexeme, being it an appellative or another onym, used in their formation. An extralinguistic additional classification including information about the excerpted onyms canonization is also prepared.

Background and motivations. *Most of the Latin names became extremely popular throughout the centuries due to the fact that they became canonized by the Church. As names of saints and martyrs and because of Christianity gaining popularity as a religion a lot of onyms, part of the Roman personal name system, enter other anthroponymicons. But being foreign their meaning in most of the cases remains unclear to the common people even today.*

Methodology. *The main methods used are onomastic data excerption and comparative analysis. The expected results are related to describing the appearance and etymology of the roman gentile names and their equivalents found in contemporary Bulgarian onomastycon.*

Keywords: *Roman gentile name, Bulgarian personal name, anthroponym, onomasticon, Roman personal name system.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Влиянието на римската култура е оставило своите отпечатаци във всички антропонимни системи на Стария континент, че и отвъд. Българският антропонимикон не е изключение.

ОБЕКТ НА НАСТОЯЩЕТО ИЗСЛЕДВАНЕ са българските лични имена, както мъжки, така и женски, изведени от римско родово име.

ОСНОВНАТА ЦЕЛЕ да бъде представен максимално изчерпателен списък на регистрираните в специализираните антропонимни речници оними, тяхната изконна етимология, когато това е възможно, както и екстралингвистичната информация относно канонизацията им, защото включването на дадено име в каноничните списъци на Католическата църква, на Православната или и в на двете, обикновено е основната причина за навлизането на дадено латинско по произход име в разглеждания антропонимикон. Важно е да се подчертае, че ексцерпиранията са част от съвременното състояние на системата. Диахронност може да се наблюдава само в етимологичното проучване на изследваните именни иденци. За постигането на неговата оптимална точност изследването се придържа стриктно към етимологичните тълкувания, открити в използваните източници.

Не са обект на настоящето проучване сравнителни словообразователни анализи, разглеждащи в съпоставителен план ексцерпиранията антропоними, деривационните процеси и обсъждането на типовете суфикси, използвани в процеса на деривация, пътищата на навлизане (дали дадено име е навлезнало директно от латински или чрез посредничеството на трети езици), морфематичните и фонематичните особености на ексцерпиранията примери и ареалните специфики. Фокусът е единствено върху основните форми на българските оними, т. е. изведени от изконно по произход латинско име, а не от латинизирано гръцко, етруско, келтско, гермаско и т. н. лично име. Не са включени двойни и тройни български лични имена. Важно е да се подчертае също така, че посочените показатели са условни и ориентировъчни.

Като основен източник за ексцерпция са послужили специализираните речници по антропонимия, а като допълнителни материали са използвани латински речници, както и редица специализирани сайтове.

Приложената **МЕТОДОЛОГИЯ** се изразява в ексцерпция на онимите, обект на научен интерес от специализирани ономастични речници и

допълнителни източници на информация, след което ексцерпираниите примери са класифицирани според характера на изходната мотивираща основа/деривационния формант, според модела на образуване на дадено българско име от изходното римско родово и според екстралингвистична информация относно включването му в каноничните списъци. Важно е да се подчертае, че класификацията според изходната мотивираща дума се осъществява според принципите, описани и прилагани от латинската граматична норма.

Римските родови имена като част от личноименната система на Древен Рим

В периода от основаването на града до Средновековието се наблюдават различни практики при именуването на гражданите в Древен Рим. Като класическа се възприема тази от тях, използвана от римския елит по време на Републиката и началните години на Империята. Това се дължи на факта, че най-голям брой писмени паметници, съдържащи информация относно именната система, могат да бъдат отнесени към този период.

Мъжките имена при римляните съдържат минимум два компонента – лично име (*praenomen*) и родово име¹ (*nomen* (Фьодорова, 1982:85; Johnson, 1903, 1932) / *nomen gentile* (Felecan, 201:65; Johnson, 1903, 1932) / *nomen gentilicium* (Johnson, 1903, 1932)). Възможно е гражданинът да притежава и прякор, който да е родов (*cognomen*) или личен (*agnomen*) (Фьодорова,

¹ В надписите след личното и родовото име на римския гражданин се добавя личното име на неговия баща, дядо и дори пращядо (Например, името на римски консул през 42 г. пр. н. е. *L(ucius) Menatius, L(ucii) f(ilius), L(ucii) n(epos), L(ucii) pron(epos), Plancus/ Луций Мунаций Планк, син на Луций, внук на Луций, правнук на Луций*).

В редки случаи преноменът на бащата стои след когномена му или въобще липсва.

При изписването на пълното име на даден римски гражданин може да бъде указана и трибата (*tribus* от форма за **Dat. pl./ Abl. pl.** от лат. *tres, trium* – „три“, район на Рим и прилежащите към него земи), към която той принадлежи (например, *L(ucius) Caecilius, L(ucii) f(ilius), Pap(iria tribu), Optatus/ Луций Цецилий Оптам, син на Луций от трибата Панурия*). Градските триби в Рим са: *Collina, Esquilina, Palatina, Suburana (Sucusana)*; а селските са: *Aemilia, Aniensis, Arnensis (Arniensis), Camilia, Claudia, Clustumina, Cornelia, Fabia, Falerna/ Falerina, Galeria, Horatia, Lemonia, Maecia, Menenia, Oufentina/ Oufetina, Papiria, Pollia, Pomptina/ Pontina, Publilia (Poblilia, Poplilia), Pupinia (Popinia), Quirina, Romilia, Sabatia/ Sabatina, Scaptia, Sergia, Stellatina, Teretina, Tromentina, Velina, Voltinia/ Votinia, Voturia*. Упоменаването на трибата е вид доказателство за изконен римски произход. Първоначално по времето на Ромул (*Romulus*) трибите са само три: *Ramnes, Tities* и *Luceres*, а през 242 г. пр. н. е. техният брой достига 35.

Рядко в надписи при изписването на името на даден римски гражданин се упоменава и неговият роден град (Например, *C Cornelius, C f(ilius), Pom(ptina tribu), Dert(ona), Verus/ Гай Корнелий Вер, син на Гай, от Помптинската триба, родом от Дертоната* (дн. Тортоната, лигурски град в Северна Италия)) (Фьодорова, 1982, с. 89 – 91).

1982:85; Felecan, 2010:65). Знатните римляни често добавят и информация за това чий син са (например, *M. Porcilius Regulus, filius M. Procilii Nocetae* (Марк Порцилий Регул, син на Марк Порцилий Ноцета)) (Felecan, 2010:70).

Това представлява тричленната именна система (наречена *tria nomina* или „*трите имена*“) в Древен Рим. Първоначално тя е била валидна само за патрицианските родове. Предполага се, че системата функционира от 5 в. пр. н. е., но официално се среща в документи от 2 в. пр. н. е. и се запазва в този вид до управлението на Сула (*Sulla*), т. е. до края на Републиката (Felecan, 2010:66). Тя е уникалана, среща се само при племената, обитаващи Италийския полуостров, и коренно се различава от практиките на именуване при народите от другите части на Европа и дори на Средиземноморието, при които е типична употребата на комбинация от монотематично и дитематично лично име. Чак по време на Империята тричленната именна система започва да е валидна и за жените в Древен Рим (Johnson, 1903, 1932).

Около 753 г. пр. н. е. римските родове са приблизително триста. Всеки десет рода се обединяват в една курия, а всеки десет курии – в едно племе. Сто латински рода образуват племето рамни, от сабините е съставено племето тиции, а от родовете, съставени от съседи на предходните две племена, включително и етруските, е образувано племето на луцерите.

По свидетелство на Цицерон за член на даден род се смята този, който носи съответното родово име, роден е от свободни родители, чиито предци никога не са били роби и не са лишавани от граждански права. Потомството се проследява само по мъжка линия. Родовите имена обикновено са изведени от тези на основателите му.

Правото да се носи родовото име се определя от същността на родовата организация. Предполага се, че древните имена на римските родове вероятно произлизат от названия на животни и неодушевени предмети. С началото на традицията да се проследява произходът на рода само по мъжка линия, родовите имена започват да отстъпват място на личните. В резултат на тази

промяна някои родови имена започват да се употребяват като лични, а други изчезват (Суперанска, 1973:24).

Поради поява на териториални претенции даден род може да се раздели. Възможно е отделената част да придобие ново име (напр. Марциалите и Клавдиите са две семейства, произлезли от рода на Клавдиите) (*ibidem*, с. 24 – 25).

Родовите имена през класическия период от развоя на латинския език завършват на *-ius* (*Caecilius*) (Фьодорова, 1982:87; Felecan, 2010:65; Johnson, 1903, 1932; Smith 1875: 801), суфикс, използван за образуване на прилагателни имена. Всъщност голяма част от тези оними предствляват прилагателно име, изведено от лично име (*Marcius* < *Marcus*, *Octavius* < *Octavus*) или от прякор. Този формант се използва и при деривацията на родово име в случаите, когато римският гражданин е осиновен от представител на друг род, т. е. носи новото си родово име, но към него е прибавен *-ius* (Felecan, 2010:65).

Този суфикс е използван само от патрициите. Вариантите му, използвани от не така знатни римляни, са *-eius*, *-aius*, *-aeus*² и *-eus* (Johnson, 1903, 1932; Smith, 1875:801). Онимите, завършващи на *-ilius* и *-elius*, постепенно се асимилират от диминутивните суфикси *-illus* и *-ellus* (напр. *Opillus* вм. *Opilius*, *Hostillus* вм. *Hostilius*, *Quintillus* вм. *Quintilius*, *Ofellus* вм. *Ofelius*) (Smith, 1875:801). По време на Републиката със същата функция като *-ius* се използват и формантите *-is* (*Caecilis*) и *-i* (*Caecili*) (Фьодорова, 1982, :87).

За родови имена, които нямат римски произход, се използват следните суфикси: 1) за имена от сабински произход *-enus* (*Alfenus*, *Verenus*); 2) за имена от умбрийски произход *-as* (*Maenas*), *-anas* (*Mafeanas*), *-enas* (*Asprenas*, *Maecenas*), *-inas* (*Carrinas*, *Fulginas*); 3) за имена от етруски произход *-arna* (*Mastarna*), *-erna* (*Calesterna*, *Perperna*), *-enna* (*Sisenna*, *Tapsenna*), *-ina*

² Този суфикс е по-късен вариант на *-eius*. Доказателство за това са засвидетелставаните форми *Anneius/Annaeus* и *Appuleius/Appulaeus* (Smith, 1875, p. 801).

(*Caecina, Prastina*), *-inna* (*Spurinna*) (ibidem); 4) за имена от галски произход -*acus* (*Avidiacus*) (Johnson, 1903, 1932).

Подобно на преномените, най-известните родови имена са съкращавани в надписите по следния начин: *Aelius* (*AEL*), *Antonius* (*ANT, ANTON*), *Aurelius* (*AVR*), *Claudius* (*CL, CLAVD*), *Flavius* (*FL, FLA*), *Iulius* (*I, IVL*), *Pompeius* (*POMP*), *Valerius* (*VAL*), *Ulpus* (*VLP*). Голяма част от тях са много древни и с течение на времето тяхното значение бива забравено (ibidem).

През I в. пр. н. е. в Рим се появяват предпоставки за смяна на формата на държавно управление (от Република към еднолична власт). Тогава представителите на елитните семейства, които имат амбиции да застанат начело на империята, започват да търсят своите корени сред легендарните царе и герои. Например, *Юлий Цезар* (*Iulius Caesar*) свързва името на своя род, *Юлиевия* (*gens Iulia*), с името на легендарния основател на Рим, *Юл* (*Iulus*) (Фьодорова, 1982:87 – 88).

Списъкът на засвидетелстваните родови имена в Древен Рим включва: *Aburius, Accius, Accoleius, Acilius, Aebutius, Aedinius, Aelius, Aemilius, Albanus, Albatius, Albius, Allectius, Amatius, Ambrosius, Annaeus, Anneius, Annus, Antinius, Antistius, Antius, Antonius, Apollonius, Appuleius, Apustius, Aquilius/Aquillius, Armenius, Arrius, Arsinius, Artorius, Asinius, Ateius, Atilius, Atius, Atrius, Atrionius, Attius, Aufidius, Aurelius, Aurius, Ausonius, Autronius, Avianus, Avidius, Avitus, Axius, Babudius, Baebius, Balventius, Bantius, Barbatius, Barrius, Batilienus, Betucius, Blandius, Blossius, Bruccius, Bruttius, Bucculeius, Burrius, Caecilius, Caecina, Caecius, Caedicius, Caelius, Caeparius, Caepasius, Caerellius, Caesennius, Caesetius, Caesius, Caesonius, Caesulenus, Caetronius, Calavius, Calidius, Calpurnius, Calventius, Calvisius, Camilius, Camillius, Camelius, Canidius, Caninius, Canius, Cantilius, Cantius, Canuleius, Canutius, Caprenius, Carius, Caristianus, Carvilius, Cassius, Ceionius, Cicereius, Cilnius, Cincius, Cispius, Claudius/ Clodius, Cloelius, Clovius, Cluentius, Cluilus, Cluntius, Cocceius, Coedius, Cominius, Consentius, Considius, Coruncatius, Cordius, Cornelius, Cosconius, Curiatius, Curius, Curtius, Decimius, Decius, Decumius,*

Desticius, Dexsius, Didius, Dillius, Domitius, Dossenius, Duccius, Duilius, Durmius, Duronius, Egnatius, Epidius, Equitius, Fabius, Fabricius, Fadius, Faenius, Falerius, Fannius, Favonius, Festinius, Flaminius, Flavius, Flavinius, Flavonius, Floridius, Florius, Floronius, Fufius, Fulcinius, Fulvius, Fundanus, Furius, Gabinius, Galerius, Gavilius, Gavius, Geganius, Gellius, Geminius, Genucius, Granius, Gratius, Gratidius, Helvetius, Helvius, Herennius, Herminius, Hirtius, Horatius, Hortensius, Hosidius, Hostilius, Icilius, Insteius, Iulius, Iunius, Iuventius, Laberius, Labienus, Laelius, Laetorius, Lafrenius, Lampronius, Lartius, Liburnius, Licinius, Livius, Lollius, Longinius, Loreius, Lucceius, Lucilius, Lucius, Lucretius, Lusius, Lutatius, Macrinus, Maecilius, Maelius, Mallius, Mamilius, Manlius, Manilius, Marcius, Marius, Matius, Maximus, Memmius, Menenius, Messienus, Metilius, Milonius, Minicius, Minius, Minucius, Mocius, Modius, Mucius, Munatius, Munius, Murrius, Naevius, Nasennius, Nemetorius, Nepius, Nigidius, Nigilius, Ninnius, Nipius, Norbanus, Novius, Numerius, Numicius, Octavius, Olcinius, Oppius, Opsius, Oranius, Otacilius, Ovidius, Paesentius, Palpellius, Papinius, Papius, Papius, Pedanius, Pedius, Peltradius, Pescennius, Petellius, Petilius, Petillius, Petronius, Pinarius, Piscius, Pisentius, Placidius, Plautius, Plinius, Plotius, Pollius, Pompeius, Pompilius, Pomponius, Pomptinus, Pontidius, Pontius, Popidius, Popillius, Porcius, Portius, Postumius, Potitius, Publicius, Pullo, Pupius, Quinctilius, Quinctius, Quirinius, Rabirius, Rubellius, Rufius, Rufrius, Rusionius, Rutilius, Sabucius, Sallustius, Salonius, Salvius, Scribonius, Secundinius, Secundius, Seius, Sempronius, Sennius, Sentius, Septimius, Sepunius, Sepurcius, Sergius, Sertorius, Servilius, Sestius, Sextilius, Sextius, Sicinius, Sidonius, Silius, Sittius, Socellius, Sornatius, Spurius, Stadius, Statilius, Stertinius, Suedius, Suetonius, Sulpicius, Tadius, Talmudius, Tanicius, Tarpeius, Tarquinius, Terentius, Tertinius, Tettidius, Tettienus, Tettius, Titiedius, Titinius, Titius, Titurius, Trebatius, Trebellius, Treblanus, Tremelius/ Tremellius, Tuccius, Tullius, Turullius, Ulpius, Umbrenius, Umbrius, Ummidius, Urgulanius, Uulius, Vagennius, Vagionius, Vagnius, Valerius, Varius, Vassenius, Vatinius, Vedius, Velius, Velleius, Veranius, Verecundius, Vergilius, Verginius, Vesnius, Vesuvius,

Veturius, Vibenius, Vibidius, Vibius, Vicricius, Viducius, Villius, Vinicius, Vipsanius, Vipstanus, Viridius, Virius, Visellius, Vitellius, Vitruvius, Volaginius, Volcatius, Volumnius, Volusenna, Volusenus, Volusius, Vorenus (BTN).

Някои лица притежават и по две родови имена. Това се получава, когато римски гражданин е осиновен от представител на друг род. След осиновяването той използва като родово името на рода на своя осиновител, а старото след прибавянето на суфикс *-anus*³ изпълнява ролята на втори когномен (например, *Гай Октавий (Gaius Octavius)*, по-известен като император *Август (Augustus)*, получава името *Гай Юлий Цезар Октавиан (Gaius Iulius Caesar Octavianus)*, след като е осиновен от *Гай Юлий Цезар (Gaius Iulius Caesar)*) (Фьодорова, 1982:89; Johnson, 1903, 1932; Smith, 1875, :801).

Невинаги осиновеният желае да показва връзката си с рода, от който по начало произхожда. Например, вече като възрастен, император *Август (Augustus)* не използва когномена *Октавиан (Octavianus)*, защото *Октавиевият род (gens Octavia)* не е така уважаван както *Юлиевия (gens Iulia)*. Въпреки това не е разрешено използването на чуждо родово име или когномен. Който бъде уличен в подобно деяние, бива съден за измама (Smith, 1875:801). Промяната на името също не е разрешена (*ibidem*, p. 803).

Пример за пълното име на римски гражданин според тричленната именна система е *Marcus Aurelius Lucii f. Quinti n. tribu Galeria Antonius Felix, domo Caesaraugusta*, където *Marcus* е преномен, *Aurelius* е родово име, т. е. принадлежи към *gens Aurelia*, *Lucii f(ilius)* (син на *Луций*), *Quinti n(epos)* (внук на *Квинт*), *tribu Galeria* (триба от *Галерия* (област в дн. Испания), *Antonius* е когномен, използван за именуване на семейство в рамките на рода, *Felix* е

³ В *Антониевия (gens Antonia)* и *Фламиниевия род (gens Flaminia)* се използва суфикс *-inus* вместо *-anus* (*Antoninus*, а не *Antonianus*; *Flamininus*, а не *Flaminianus*).

По време на ранния етап на Империята се срещат случаи, когато родовото име на родния баща не претърпява промени след осиновяването (например, *Гай Плиний Цецилий Секунд (C. Plinius Caecilius Secundus)* и *Луций Елий Аурелий Комод (L. Aelius Aurelius Commodus)*) (Smith, 1875, P. 801).

агномен, *domo Caesaraugusta* (дн. Сарагоса, Испания) оказва местожителството на римския гражданин.

Към римския гражданин човек може да се обърне с неговия преномен и родово име, само с родово име, само с когномен, родово име и когномен с преномен и когномен. Използваната комбинация зависи от начините на именуване на другите римски граждани, притежаващи същото пълно име. По време на Републиката родовото име е било отличителната черта на римлянина, а по време на Империята тази роля е изпълнявана от когномена.

Тенденцията да се изпуска един или повече елементи от името предизвиква много затруднения за съвременните изследователи, защото чести са случаите, когато имената на отделните хора се различават едно от друго по само един елемент.

Древните традиции престават да бъдат спазвани. Това е валидно най-вече за провинциите. От 2 в. от н. е. става модерно римският гражданин да притежава колкото се може повече имена⁴. През 4 – 5 в. от н. е. преноменът и родовото име почти излизат от употреба (Фьодорова, 1982:101).

Антропониими, част от съвременния български антропонимикон, изведени от римско родово име

Ексерпираниите родови имена с еквивалент в съвременния български антропонимикон под формата на мъжко лично име са:

1. **AEMILIUS: BG:** Емил;
2. **ANTONINUS: BG:** Антонин;
3. **ANTONIUS: BG:** Антон;
4. **AUGUSTINUS: BG:** Августин;
5. **AUGUSTUS: BG:** Август;
6. **AURELIUS: BG:** Аврелий;
7. **CAELIUS/ COELIUS: BG:** Целий;
8. **CLAUDIUS/ CLODIUS: BG:** Клавди/ Клавдий;

⁴ В надпис има засвидетелствано име на консул от 169 г. от н. е., състоящо се от 38 отделни антропонима (Фьодорова 1982:101).

9. *CLOELIUS/ CLUILIUS*: **BG**: Клелий;
10. *CORNELIUS*: **BG**: Корнелий;
11. *EGNATIUS / IGNATIUS*: **BG**: Игнат;
12. *IUNIUS/ JUNIUS*: **BG**: Юний;
13. *LUCIANUS*: **BG**: Лукиян;
14. *MARIANUS*: **BG**: Мариан;
15. *MARINUS*: **BG**: Марин;
16. *PETRONIUS*: **BG**: Петроний;
17. *SEVERINUS*: **BG**: Северин;
18. *SEVERUS*: **BG**: Север;
19. *VALERIUS/ VALESIUS*: **BG**: Валери;
20. *VERGILIUS/ VIRGILIUS*: **BG**: Вергилий/ Virgiliy;
21. *VERGINIUS/ VIRGINIUS*: **BG**: Вергиний.

Както вече бе упоменато, ексцерпираниите примери са класифицирани на базата на техния изходен деривационен апелатив или име, от което латинското име е образувано. Обърнато е специално внимание на екстралингвистичната информация относно включването на проучваните оними в официалните списъци на светците само от Православната, само от Католическата или и от двете християнски църкви.

А. Класификация на римските родови имена и техните еквиваленти в българския антропонимикон с оглед на тяхната деривация:

А. 1. Деривационни модели според:

А. 1. 1. Мотивиращата основа:

А. 1. 1. 1. От съществително собствено име:

а) От антропоним:

- От римски преномен:

Lucianus (< *Lucius* (МНМ 2)) > **BG**: Лукиян (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006);

- От римско родово име:

Antoninus (< *Antonius* (Ковачев, 1987)) > **BG**: АНТОНИН (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Augustinus* (< *Augustus* (Ковачев, 1987; Oxford, 1968)) > **BG**: АВГУСТИН (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Marianus* (< *Marius* (Ковачев, 1995; Oxford, 1968)) > **BG**: МАРИАН (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Severinus* (< *Severus* (Ковачев, 1987)) > **BG**: СЕВЕРИН (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995).

А. 1. 1. 2. От апелативи:

а) От прилагателно име:

Aurelius (< *aureolus*, 3/ *aureus*, 3 – „златен, позлатен“ (Вайганд, 1926; Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1995)) > **BG**: Аврелий (Ковачев, 1995); *Claudius/ Clodius* (< *claudius*, 3 – „заклучен“) > **BG**: Клавди/ Клавдий (Ковачев, 1995); *Iunius/ Junius* (< *iunior* – „по-млад“ (сравнителна степен от прил. име *iuvenis*, е – „млад“) > **BG**: Юний (Ковачев, 1995); *Severus* (< лат. *severus*, 3 – „суров, строг, сериозен“ (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Oxford, 1968)) > **BG**: Север (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1995);

б) От глагол:

Valerius/ Valesius (< *valeo*, 2 – „здрав съм, силен съм; як, крепък“) > **BG**: Валери (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995).

А. 1. 1. 1. 1. От глаголни форми /вербоиди/:

Augustus (< лат. *augustus*, 3 – „велик; възвишен, свещен; почитан, уважаван“ (мин. страд. прич. от гл. *augeo*, 2 – „увеличавам, нараствам“) (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995)) > **BG**: Август (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006).

V.2. Етимологична характеристика на немотивираните римски родови имена:

А. 1. Римски родови имена с невъзстановена вътрешна форма и неясно първоначално значение:

Cloelius/ Cluilus > **BG**: Клелий (Ковачев 1995);

А. 2. Римски родови имена с различни етимологични интерпретации:

Aemilius (< 1) лат. *aemulus, i, m* – „враг, конкурент, съперник, участник в съревнование” (Вайганд, 1926); 2) гр. *αιμόλιος* – „лъскъв“ (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995) > **BG**: Емил (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); **Antonius** (< 1) *Antenium*, име от етруски произход с неясно значение); 2) гр. *ανθος* – „цвете” (Илчев, 1969 (2012))) > **BG**: Антон (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); **Cornelius** (< 1) лат. *corni, us, n* – „рог” (Ковачев, 1987); 2) лат. *corneolus, 3* – „роговиден, твърд“ (Ковачев, 1995) > **BG**: Корнелий (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); **Egnatius/ Ignatius** (< 1) неясно значение (Илчев, 1969 (2012)); 2) лат. *ignis, is, m* – „огън” (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); 3) лат. *gnatus, 3* – „роден“ (мин. страд. причастие от гл. *gnascor, 3* – „раждам се”) (Ковачев, 1995); 4) лат. *igneus, 3* – „огнен, пламенен, буен“ (Ковачев, 1987) > **BG**: Игнат (Вайганд, 1926; Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); **Marinus** (< 1) римското родово име *Marius*; 2) лат. *marinus, 3* – „морски” (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); 3) библейското женско име *Maria* (в редки случаи от *Marina*) (Илчев, 1969 (2012))) > **BG**: Марин (Вайганд, 1926; Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); **Petronius** (< 1) лат. *petro, petronis, m* – „стар овен“ (Ковачев, 1995); 2) гр. *πέτρα* (йон.)/ *πέτρος* – „камък; скала“ (Ковачев, 1987)) > **BG**: Петроний (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); **Vergilius/ Virgilius** (< 1) лат. *virga, ae, f* – „жезъл; пръчка, вейка; лоза“; 2) от *vergiliae, arum, f* – „съзвездие Плеади“ (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995)) > **BG**: Вергилий (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995)/ Виргилий (Ковачев, 1995); **Verginius/ Virginius** (< 1) лат. *virga, ae, f* – „жезъл; пръчка, вейка; лоза“ (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); 2) лат. *vergo, 3* – „наклонен съм” (Ковачев, 1987)) > **BG**: Вергиний (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006).

В. Класификация на римските родови имена според канонизацията им:

В.1. Имена на светци, канонизирани от Католическата църква: *Caelius/ Coelius, Vergilius/ Virgilius;*

В.2. Имена на светци, канонизирани от Православната църква: *Aemilius, Antoninus, Antonius, Augustus, Aurelius, Claudius/ Clodius, Egnatius/ Ignatius, Lucianus, Marianus, Marinus, Petronius, Severinus, Severus, Valerius/ Valesius.*

Женските латински лични имена, образувани от римско родово име, и техните еквиваленти в българската личноименна система са:

1. **AEMILIA: BG:** Емилия;
2. **ANTONIA: BG:** Антония;
3. **AUGUSTA: BG:** Августа;
4. **AUGUSTINA: BG:** Августина;
5. **AURELIA: BG:** Аурелия;
6. **CAECILIA/ CECILIA/ COECILIA: BG:** Цецилия;
7. **CLAUDIA/ CLODIA: BG:** Клавдия;
8. **CORNELIA: BG:** Корнелия;
9. **EGNATIA/ IGNATIA: BG:** Игната;
10. **FLAVIA: BG:** Флавия
11. **LIVIA: BG:** Ливия;
12. **LUCRETIA: BG:** Лукреция;
13. **MARCELLINA: BG:** Марселина;
14. **MARINA: BG:** Марина;
15. **PETRONIA: BG:** Петрония;
16. **PETRONILLA: BG:** Петронила;
17. **SERGIA: BG:** Сергия;
18. **SEVERINA: BG:** Северина;
19. **SULLA: BG:** Сула;
20. **VALERIA: BG:** Валерия;
21. **VERGILIA/ VIRGILIA: BG:** Вергилия/ Виргилия.

И при женските антропоними са приложени същите класификационни модели като при мъжките по-горе.

А. Класификация на женските латински лични имена, образувани от римско родово име, техните еквиваленти в българския антропонимикон с оглед на тяхната деривация:

А. 1. Деривационни модели според:

А. 1. 1. Мотивиращата основа:

А. 1. 1. 1. Съществително собствено име:

а) От антропоним (римско родово име):

Aemilia (< *Aemilius* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987)) > **BG:** Емилия (Вайганд, 1926; Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Antonia* (< *Antonius* (Ковачев, 1987)) > **BG:** Антония (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Antonina* (< *Antoninus* (Ковачев, 1987)) > **BG:** Антонина (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Augustina* (< *Augustinus* (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995)) > **BG:** Августина (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Caecilia/ Cecilia/ Coecila* (< *Caecilius* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987)) > **BG:** Цецилия (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Claudia/ Clodia* (< *Claudius/ Clodius* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987)) > **BG:** Клавдия (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Cornelia* (< *Cornelius*) > **BG:** Корнелия (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Egnatia/ Ignatia* (< *Egnatius/ Ignatius* (Ковачев, 1987)) > **BG:** Игната (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Flavia* (< *Flavius*) > **BG:** Флавия (Ковачев, 1987); *Livia* (< *Livius* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006)) > **BG:** Ливия (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Petronia* (< *Petronius* (Ковачев, 1987)) > **BG:** Петрония (Ковачев, 1995); *Petronilla* (< *Petronius* (Илчев, 1969 (2012))) > **BG:** Петронила (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1995); *Sergia* (< *Sergius* (Ковачев, 1987)) > **BG:** Сергия (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Severina* (< *Severinus* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987))

> **BG:** Северина (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Sulla* (< *Sulla/ Sylla*) > **BG:** Сула (Ковачев, 1987)); *Valeria* (< *Valerius* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987)) > **BG:** Валерия (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995).

А. 1. 1. 2. От апелатив:

а) От прилагателно име:

Marcellina (< *Marcellina* – „марселинска“ (форма за ж. р. от прил. име *Marcellinus*, 3 – „марселински“)) > **BG:** Марселина (Ковачев, 1995).

Б. Етимологична характеристика на немотивираните женски латински лични имена, образувано от римско родово име:

Б. 1. Женски латински лични имена, образувани от римско родово име, с различни етимологични интерпретации:

Augusta (< 1) римското родово име *Augustus* (Ковачев, 1995); 2) лат. *augusta* – „велика; възвишена, свещена; почитана, уважавана“ (форма за ж. р. от мин. страд. прич. *augustus*, 3 – „велик; възвишен, свещен; почитан, уважаван“ от гл. *augeo*, 2 – „увеличавам, нараствам“) (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995)) > **BG:** Августа (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Aurelia* (< 1) римското родово име *Aurelius* (Ковачев, 1995); 2) лат. *aureola* – „златна; скъпа“ (форма за ж. р. от прил. име *aureolus*, 3 – „златен; скъп“) (Ковачев, 1987)) > **BG:** Аурелия (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Lucretia* (< 1) римското родово име *Lucretius* (Ковачев, 1987; Oxford, 1968); 2) лат. *lucretia* – „която носи полза“ (форма за ж. р. от прил. име *lucretius*, 3 – „който носи полза“); 3) лат. *lucrum, i, n* – „богатство“) > **BG:** Лукреция (Ковачев, 1987; Ковачев, 1995); *Marina* (< 1) римското родово име *Marinus* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987); 2) лат. *marina* – „морска“ (форма за ж. р. от прил. име *marinus*, 3 – „морски“) (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1995)) > **BG:** Марина (Вайганд, 1926; Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006); *Vergilia/ Virgilia* (< 1) римското родово име *Vergilius/ Virgilius* (Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987); 2) лат. *vergiliae, arum, f* – „съзвездие Плеади“ (Ковачев, 1987)) > **BG:** Вергилия

(Илчев, 1969 (2012); Ковачев, 1987; Ковачев, 1995; Симеонидис, 2006)/
Виргилия (Ковачев, 1995).

В. Класификация на женските латински лични имена, изведени от римско родово име, според канонизацията им:

В.1. Имена на светици, канонизирани от Католическата църква: *Cornelia, Severina;*

В.2. Имена на светици, канонизирани от Православната църква: *Petronia;*

В.3. Имена на светици, канонизирани и от Православната, и от Католическата църква: *Aemilia, Antonia, Augusta, Augustina, Aurelia, Caecilia/ Cecilia/ Coecilia, Claudia/ Clodia, Flavia, Livia, Lucretia, Marcellina, Marina, Martia, Octavia, Petronilla, Valeria, Verginia/ Virginia.*

ИЗВОДИ

От наблюденията реализирани върху характеристиките на римските родови имена и тяхното отражение върху българския антропонимикон днес може да се изведе заключението, че поради тяхната принадлежност към един сравнително древен ономастичен пласт е трудно да бъде изведена тяхната категорична етимология. И при мъжките, както и при женските оними по-подуктивната е изходна лексема бива друг антропоним в сравнение с апелативите (прилагателно име, глагол, вербоид). Тази лингвистична особеност е свидетелство за международните отношения, които са получили своята писмена следа посредством запазените ономастични единици.

Големият процент на каноничните имена също може да бъде възприето като своеобразно доказателство за пътя на навлизане на римските родови имена в българската личноименна система – посредством християнството след приемането му за официална държавна религия през 9-ти в. от н. е.

Източниците за ексцерпция не са подбрани и използвани на случаен принцип, а тяхната селекция се базира на актуалността на поместените в тях данни, както и на достоверността на речниковите им статии. Те също така се отнасят и до различни периоди от развоя на българския антропонимокон. Това подсказва за относително стабилната позиция, заемата от имената, обект на

настоящото проучване, в нея, т. е. тяхната поява не е продукт на временни модни тенденции.

Тяхното консервиране се дължи на друга българска традиция, свързана с избор на име за новородено. Тя се изразява в онаследяване на името на бабата или дядото по майчина или бащина линия. За съжаление, тази традиция е силно разклатена, което заплашва един не малък дял от този тип оними да преминат в периферията на българската личноименна система. След това има вероятност да изпаднат завинаги от нея.

ЛИТЕРАТУРА

- Вайганд, Г. (1926). *Български собствени имена. Произход и значение*. София : Книгоиздателство „Т. Ф. Чипев”, 1926.
- Илчев, Ст. (1959). *Речник на личните и фамилните имена у българите*. София : Издателство на БАН, 1959.
- Ковачев, Н. П. (1987). *Честотно-тълковен речник на личните имена у българите*. София : „Д-р Петър Берон”, 1987.
- Ковачев, Н. (1995). *Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия*. Велико Търново : „Пик“, 1995.
- МНМ2 = *Мифы народов мира* (Энциклопедия в двух томах), т. 2 (К-Я). Москва : Советская энциклопедия, 1988.
- Симеонидис, Х. П. (2006). *Гръцкото влияние върху системата на българските собствени имена*. София : „Ах-Ба-Ка”, 2006.
- Суперанская, А. В. (1973). *Общая теория имени собственного*. Москва : Наука, 1973.
- Фьодорова, Е. В. (1982). *Введение в латинскую эпиграфику*. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1982, с. 85 – 101.
- BTN = www.behindthename.com (Дата звернення: 24.07.2024).
- Felcan, O. (2010). A Diachronic Excursion into the Anthroponymy of Eastern Romania. *Philologia Jassyensia*. An. VI, Nr. 1 (11) 2010, pp. 57 – 80.
- Johnson, H. W. (1903, 1932). *The Private Life of the Romans*. Scott, Foresman and Company, 1903, 1932. (http://www.forumromanum.org/life/johnson_2.html (Дата звернення: 05.09.2024).
- Smith, W. (1987). *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London : John Murray, 1875, p. 800 – 803.
- Oxford Latin Dictionary*. London : Oxford University Press, 1968.

REFERENCES

- Vaihand H. O. *Bylharsky sobstveny imena: proyzhod i znachenye*. [Bulgarian proper names: generation and meaning]. Sofyia: T. F. Chypev, 1926. 192 s. [in Bulgarian].
- Ylchev S. T. *Rechnik na lichnite i familnite imena u byharite*. [Dictionary of Bulgarian proper and family names]. Sofia: BAN, 1959. 200 s. [in Bulgarian].
- Kovachev N. P. *Chestotno-tykoven rechnik na lichnite imena u bylharite*. [Dictionary of frequently used proper names in Bulgarian]. Sofia: D-р Петър Beron, 1987. 380 s. [in Bulgarian].
- Kovachev N. A. *Chestotno-etymolohychen rechnyk na lichnyite imena v syvremennata bylharska antroponimii*. [Dictionary of frequent-etymological usage of proper names in modern Bulgarian anthroponymy]. Veliko Tyrnovo: Pik, 1995. 190 s. [in Bulgarian].

- Mify narodov mira*. Entsyklopedyia: v 2-kh tomakh / za red. V. O. Shevchenko. [The myths of peoples of the world. Encyclopedia: in 2 volumes/ ed. V. O. Schevchenko]. Moskva: Sovetskaia entsyklopediia, 1988. T. 2: K-Ya. 700 s. [in Russian].
- Symeonidis Kh. P. *Hrytskoto vliianie verkhu systemata na bylharskite sobstveni imena*. [Greek influence on Bolgarian proper name formation]. Sofia: Akh-Ba-Ka, 2006. 268 s. [in Bulgarian].
- Superanskaia A. V. *Obshchaia teoriia ymeny sobstvennoho*. [General theory of proper name studies]. Moskva: Nauka, 1973. 304 s.
- Fedorova E. V. *Vvedeniye v latynskuiu epyhrafyku*. [Introduction to the Latin epigraphy]. Moskva: Yzd-vo Mosk. un-ta, 1982. С. 85 – 101.[in Bulgarian]
- BTN = www.behindthename.com (Дата звернення: 24.07.2024).
- Felecan, O. (2010). A Diachronic Excursion into the Anthroponymy of Eastern Romania. *Philologia Jassyensia*. An. VI, Nr. 1 (11) 2010, pp. 57 – 80.
- Johnson, H. W. (1903, 1932). *The Private Life of the Romans*. Scott, Foresman and Company, 1903, 1932. (http://www.forumromanum.org/life/johnson_2.html (Дата звернення: 05.09.2024).
- Smith, W. (1987). *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London : John Murray, 1875, p. 800 – 803.
- Oxford Latin Dictionary*. London : Oxford University Press, 1968.

АНОТАЦІЯ

Вступ. З огляду на факт, що майже всі сучасні європейські країни в давнину входили до складу Римської імперії, постає з питання про те, наскільки сильно культура і спосіб життя вплинули на народи різних провінцій. Сліди цього впливу простежуються на багатьох рівнях – навіть у сфері ономастики та у закономірностях найменування.

Метою цієї статті є встановлення переліку болгарських особових імен, похідних від римських неєврейських імен, а також їх класифікація відповідно до базової лексеми – апелятива чи іншого оніма, використаного при їх утворенні. Також підготовлено екстралінгвістичну додаткову класифікацію, що включає інформацію про канонізацію виокремлених онімів.

Передумови та мотивація. Більшість латинських імен стали надзвичайно популярними протягом століть завдяки тому, що були канонізовані Церквою. Як імена святих та мучеників, а також через поширення християнства як релігії, багато онімів, що входили до римської системи особових імен, потрапляють до інших антропонімів. Але, будучи іншомовними, вони в більшості випадків залишаються незрозумілими для пересічних людей навіть сьогодні.

Методологія. Основними методами дослідження є вилучення ономастичних даних та порівняльний аналіз.

Очікувані **результати** пов'язані з описом зовнішнього вигляду та етимології римських імен язичників та їхніх еквівалентів, що зустрічаються в сучасному болгарському ономастиконі.

Ключові слова: римське язичницьке ім'я, болгарське особове ім'я, антропонім, онім

Стаття надійшла 18 вересня 2024 р.

Інформація про авторів:**Гергана ПЕТКОВА**

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри мови та спеціального навчання Медичного університету, м. Пловдив, Болгарія; e-mail: Gergana.Petkova@mu-plovdiv.bg; gi4e82ap@abv.bg; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7209-9765>

Георгій УЗУНОВ

викладач кафедри мови та спеціального навчання Медичного університету, м. Пловдив, Болгарія; e-mail: Gergana.Petkova@mu-plovdiv.bg; gi4e82ap@abv.bg; ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-6107-5124>

Note on Contributors:**Gergana PETKOVA**

PhD in Linguistics, Senior Lecturer of the Department of Language and Specialized Training (DESO), Medical University, Plovdiv, Bulgaria; e-mail: Gergana.Petkova@muplovdiv.bg; gi4e82ap@abv.bg; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7209-9765>

Georgi UZUNOV

Lecturer, Department of Language and Specialized Training (DESO), Medical University, Plovdiv, Bulgaria; e-mail: Gergana.Petkova@muplovdiv.bg; gi4e82ap@abv.bg; ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-6107-5124>